

UDK: 330.524:620.92(4-672EU)(497.11)
Bibliid 0543-3657, 65 (2014)
God. LXV, br. 1155-1156, str. 129-149
Pregledni članak
Primljen: 4. jul 2014. godine

Ana JOVIĆ-LAZIĆ¹

Sistem energetske bezbednosti Evropske unije: pozicioniranje Srbije

SAŽETAK

Potražnja za energentima u svetu raste zbog čega pitanje energetske bezbednosti dobija sve veći značaj za ukupne međunarodne odnose. Članice EU nisu bogate energentima tako da njihova energetska bezbednost zavisi, pre svega, od sigurnog, održivog i kontinuiranog snabdevanja energijom iz inostranstva. Ona je povezana sa diversifikacijom izvora iz kojih se EU snabdeva, bezbednošću tranzita i integracijom energetske tržišta EU. Da bi doprinela svojoj energetske bezbednosti EU saradnju u ovoj oblasti i njene principe nastoji da proširi na susedne zemlje, posebno zemlje jugoistočne Evrope. Ta činjenica, kao i opredeljenje Srbije za članstvo u EU, imaju veliki uticaj na pozicioniranje naše zemlje u sistemu energetske bezbednosti EU. Pri tome, treba imati u vidu da je Srbija posebno zainteresovana za izgradnju „Južnog toka“, kojim će se ruski gas transportovati za Evropu.

Ključne reči: Evropska unija, energetska sigurnost, diversifikacija puteva snabdevanja, „Južni gasni koridor“, „Južni tok“, Energetska zajednica, Srbija.

Uvodne napomene

S obzirom na smanjenje svetskih rezervi energenata i projektovani rast potražnje za njima, pitanje energetske bezbednosti postalo je jedno od

¹ Dr Ana Jović-Lazić, naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. Rad predstavlja deo naučnog projekta „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljopolitički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti“, finansiranog od strane Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja Vlade Republike Srbije (evidencioni broj: 179029), a realizuje se u Institutu za međunarodnu politiku i privredu u periodu od 2011. do 2015. godine.

ključnih u savremenim međunarodnim odnosima. Imajući u vidu veliki značaj koji energija ima za razvoj privrede i društva, jasno je zašto energenti imaju strateški značaj u međunarodnim razmerama.

Geološka raspodela energetske resursa u svetu veoma je neujednačena. U zavisnosti od toga da li zavise od uvoza, izvoza ili tranzita energenata, države, regioni i kompanije različito definišu pojam energetske bezbednosti.² Dakle, energetska bezbednost je kompleksan pojam. Postoje razlike u shvatanju pojma energetske bezbednosti između proizvođača, potrošača i tranzitnih zemalja. Zemlje koje proizvode i izvoze energente nastoje da obezbede dugoročno stabilnu tražnju, pre svega zbog velikih troškova eksploatacije, izgradnje i održavanja cevovoda. S druge strane, zemlje koje zavise od uvoza nastoje da obezbede pouzdano i redovno snabdevanje energentima po što povoljnijim cenama. U osnovi energetske bezbednosti leži izbegavanje prevelike zavisnosti od jednog regiona ili države kao osnovnog snabdevača ili kupca energenata.³ Time se, u stvari, smanjuju mogućnosti da se energetske sirovine koriste kao sredstvo političkih pritisaka.

Pod bezbednošću snabdevanja energentima Evropska unija podrazumeva omogućavanje dugoročnog i redovnog zadovoljenja osnovnih energetske potreba pod ekonomski prihvatljivim uslovima i korišćenjem raznovrsnih i stabilnih spolja dostupnih resursa.⁴ Potrošnja energije u Evropskoj uniji ubrzano raste zbog čega postoji veliki interes da se obezbedi stabilno snabdevanje energentima. Evropske zemlje u celini nisu bogate energentima, posebno prirodnim gasom i naftom. Velika Britanija i Danska su i jedine zemlje u Uniji koji ne zavise od uvoza nafte, a pomenute dve zemlje i Holandija ne zavise od uvoza gasa. Gas postaje sve značajniji energent, koji u sve većem obimu zamenjuje naftu. Najveće rezerve gasa imaju Norveška, Holandija i Velika Britanija. Međutim, očekuje se pad proizvodnje evropskog gasa, pre svega u Severnom moru, što će rezultirati u ukupnom rastu uvoza energenata.⁵

Iako zavisnost od uvoza energenata sama po sebi ne stvara probleme, trebalo bi ovu problematiku posmatrati kao jedan od osnovnih razloga koji motiviše Uniju da uspostavi poseban sistem energetske bezbednosti. To, između ostalog, podrazumeva razvoj obnovljivih izvora energije, povećanje energetske efikasnosti, ali i diversifikaciju izvora i puteva snabdevanja gasom i naftom, uklanjanje prepreka konkurenciji na način koji bi omogućio da tržište

² Amelia Hadfield, "EU–Russia Energy Relations: Aggregation and Aggravation", *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 16, No. 2, Routledge, London, 2008, p. 231.

³ Milan Simurđić, „Gasna kriza i energetska bezbednost”, *Međunarodna politika*, br. 1133, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009, str. 54.

⁴ Debra Johnson, "EU–Russian Energy Links: A Marriage of Convenience?", *Government and Opposition*, Blackwell Publishing, Oxford, 2005, pp. 256–277.

⁵ Günther H. Oettinger, Sergey I. Shmatko, *Joint Report EU–Russia Energy Dialogue 2000–2010: Opportunities for our future Energy Partnership*, Brussels/Moscow, 2010, p. 2.

energenata nesmetano funkcionise, kao i uspostavljanje efikasnih spoljnih energetskih odnosa Unije sa zemljama iz kojih uvozi energente. Da bi se postigla energetska bezbednost Unije, neophodno je sprovesti aktivnosti kako unutar same Unije tako i obezbediti odgovarajuće instrumente za zaštitu interesa EU u inostranstvu.⁶

Na sigurnost snabdevanja Unije energentima nepovoljno utiču različiti geopolitički rizici koji se, između ostalog, tiču opasnosti da zemlje koje izvoze energente u Evropu suspenduju isporuke zbog određenih političkih problema, građanskih ratova, civilnih nemira, terorizma. Pri tome bi trebalo imati u vidu da je u većini zemalja koje izvoze energente proizvodnja pod velikom kontrolom vlada i da u potpunosti ne funkcionise na tržišnim principima. Takvo stanje stvari doprinosi bojazni Unije da će se energenti sve više koristiti kao političko sredstvo. Pored toga, sigurnost snabdevanja može ugroziti i politička nestabilnost regiona iz kojih se izvoze energenti ili preko čijih teritorija idu trase cevovoda. Ratovi, lokalni sukobi i terorizam mogu biti uzrok privremenog oštećenja energetskih objekata i infrastrukture.⁷

Unija je svesna da je neophodno da obezbedi dugoročnu sigurnost u snabdevanju energijom i u tom kontekstu nastoji da svoju energetska politiku prilagodi savremenim političkim, ekonomskim i drugim realnostima. Prekidi do kojih je dolazilo u snabdevanju energentima, kao i činjenica da Uniji nedostaju značajni energetske resursi, ukazali su na to da energetska bezbednost Evrope u velikoj meri zavisi od njene sposobnosti da uspostavi dijalog i efikasne oblike saradnje sa zemljama proizvodnje i tranzita energenata. Takođe, za energetska bezbednost EU sve veći značaj imaju susedne zemlje, posebno iz regiona jugoistočne Evrope, koje su uglavnom tranzitne zemlje za gas koji uvozi EU. Srbija kao zemlja koja se nalazi u procesu pristupanja EU obavezna je da usvaja evropske standarde i svoje propise prilagođava evropskim, što se odnosi i na energente, koji postaju sve značajniji.

Razvoj sistema energetske bezbednosti Evropske unije

Sigurno, održivo i konkurentno snabdevanje energijom od ključnog je značaja za stabilnost i ukupan razvoj EU. Do prvog pokušaja uspostavljanja jedinstvenog pristupa EU kada je reč o snabdevanju energentima došlo je odmah nakon raspada Sovjetskog Saveza, koji je stvorio preduslove da se u bivšim sovjetskim republikama otvore nova energetska tržišta. Potrebe Zapadne Evrope za pouzdanim i pristupačnim izvorima energije, ali i neophodnost da se investira u energetska infrastrukturu bivših sovjetskih republika pokrenuli su proces koji je decembra 1991. doveo do potpisivanja

⁶ Ana Jović-Lazić, Marko Nikolić, "The Importance of Energy Security in the Relations of the European Union and ", *Energy Security of Europe: The Position of*, IPE, 2013, pp. 64-82.

⁷ Sanam S Haghghi, *Energy Security, The External Legal Relations of the European Union with Major Oil- and Gas-Supplying Countries*, Portland, Oregon, 2007, p. 5.

Energetske povelje (*Energy Charter Treaty*). To je prvi i jedini multilateralni sporazum o energetske saradnji, koji je tri godine kasnije postao međunarodno obavezujući dokument kojim su stvoreni mehanizmi zaštite za investicije u energetske sektor. Ovaj sporazum, koji se sastoji od pravno obavezujućih pravila, podržan je mehanizmom za rešavanje sporova i sadrži detaljna načela o tranzitu. Međutim, principi Energetske povelje nisu u potpunosti prihvaćeni od strane zemalja proizvođača, koje svoje izvore energije smatraju nacionalnim resursom.⁸ U pristupu eksploataciji energenata inostrane kompanije dobijaju određena prava, koja su direktno povezana sa ulaganjima, odnosno prirodnim resursima. Postoji, međutim, bojazan da bi to moglo ograničiti ovlašćenja države da deluje kao vlasnik dubljih slojeva zemlje i investitorima pruži mogućnost da zahtevaju i određeni udeo u zakupu zemlje.⁹

Rast zavisnosti EU od uvoza gasa podstakao je Evropsku komisiju da početkom 2000. pokrene pitanje razvoja jedinstvenog pristupa Unije kada je reč o snabdevanju energentima. Raspravu o ovom pitanju Komisija je pokrenula novembra 2000. objavljivanjem Zelene knjige o bezbednosti energetske snabdevanja EU. Ovaj dokument pod nazivom „Ka evropskoj strategiji za sigurnost snabdevanja energijom“, smatran je u to vreme najvažnijim dokumentom koji odražava osnovne interese, ali i bojazni Evrope u vezi sa energetske bezbednošću. On konstatuje da proizvodnja energije u EU nije dovoljna za njene energetske potrebe i predviđa da će, ako se trenutni razvoj događaja nastavi, zavisnost Unije od uvoza energije za narednih dvadeset do trideset godina porasti na 70 procenata, za razliku od 50 procenata koliko je iznosila 2000. godine. EU je drugi potrošač energije u svetu i najveći uvoznik energije i kao takva veoma značajan akter na svetskom tržištu energenata. Samim tim, kako se navodi u Zelenoj knjizi, na nju utiču tražnja na svetskom energetske tržištu, geopolitička kretanja i politička stabilnost zemalja iz kojih i preko kojih uvozi energente. U ovom dokumentu se ističe i potreba EU za geografskom diversifikacijom uvoza, većom energetske efikasnošću, kao i uvođenjem novih i obnovljivih izvora energije.¹⁰

Saopštenje Evropske komisije o razvoju energetske politike za proširenu EU, njene susede i partnerske zemlje iz 2003, prvi je dokument koji ističe da su energetska stabilnost i održivi razvoj Unije povezani i sa zemljama koje je okružuju. Saopštenje stavlja akcenat na potrebu EU da principe unutrašnjeg

⁸ Andrei V. Belyi, "Reciprocity as a factor of the energy investment regimes in the EU-Russia energy relations", *Journal of World Energy Law & Business*, Vol. 2, No. 2, Oxford University Press, London, 2009, p. 118.

⁹ Sergey Seliverstov, "Energy Security of Russia and the EU: Current Legal Problems", Note de l'Ifri, The Institut Francais Des Relations Internationales, Paris, 2009, p. 8.

¹⁰ "Toward a European Strategy for Security of Energy Supply", *Green Paper*, Commission of the European Communities, Brussels, 2000.

energetskog tržišta proširi na susedne zemlje stvaranjem „suštinski sličnih nivoa pristupa tržištu i usvajanjem odgovarajućih standarda”.¹¹

Novu Zelenu knjigu pod nazivom „Evropska strategija za održivu, konkurentnu i sigurnu energiju”, Komisija je objavila 2006. godine. U njoj se ponovo ukazuje na rast zavisnosti Unije od uvoza energenata i ponavlja procena da će ona u narednih par decenija dostići 70 procenata ukupnih potreba za energijom. U tom kontekstu istaknut je značaj zajedničke politike i jedinstvenog nastupa Unije kada je reč o snabdevanju energentima.¹²

Usvajanjem saopštenja Evropske komisije pod nazivom „Energetska politika za Evropu” 2007. pokrenuta je nova politika EU u oblasti energenata. Ako trendovi ostanu isti, procenjuje se da će do 2030. godine Unija uvoziti oko 80 procenata gasa i oko 90 procenata ukupnih potreba za naftom. Saopštenje se fokusira na potrebu da se obezbedi sigurnost u snabdevanju i predlaže ambiciozne ciljeve koji bi trebalo da budu ispunjeni do 2020.¹³ Predviđeno je da se smanji emisija gasova koji izazivaju efekat staklene bašte, poboljša energetska efikasnost i poveća učešće obnovljivih izvora energije do 20 procenata. Bez obzira na sve veću orijentaciju na korišćenje novih vidova energije, klasični oblici (gas, nafta) i dalje ostaju veoma važni i teško je zamisliti da u potpunosti budu zamenjeni novim. Saopštenje takođe predviđa i da se državama članicama koje pretežno zavise od jednog dobavljača pruži pomoć kako bi diversifikovale snabdevanje energijom.¹⁴

Zahvaljujući geografskom položaju Velika Britanija i Francuska su u većoj mogućnosti da diversifikuju snabdevanje. Zbog nižih troškova isporuke Španija i Južna Evropa uglavnom uvoze gas iz Severne Afrike. Nemačka ima posebnu saradnju sa Rusijom u snabdevanju gasom. Procenjuje se da će Severna Evropa postati još zavisnija od ruskog gasa, pre svega zbog smanjenja proizvodnje u Norveškoj i Holandiji. Takođe, nove zemlje članice EU iz Centralne i Istočne Evrope tradicionalno zavise od uvoza energenata iz Rusije.¹⁵

Da li će Unija uspeti da zadovolji buduću tražnju za energentima zavisice, pre svega, od uspešnosti mera preduzetih radi većeg korišćenja

¹¹ “Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the Development of Energy Policy for the Enlarged European Union, its Neighbours and Partner Countries”, Brussels, 26.5.2003, COM(2003) 262 final/2, Internet, [http://aei.pitt.edu/39124/1/COM_\(2003\)_262.pdf](http://aei.pitt.edu/39124/1/COM_(2003)_262.pdf).

¹² “A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy”, *Green Paper*, Commission of the European Communities, Brussels, 2006.

¹³ “An Energy Policy for Europe”, Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament, COM(2007) 1 final, Brussels, 2007, Internet, http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/01_energy_policy_for_europe_en.pdf.

¹⁴ Yuri Yegorov & Franz Wirl, “Energy relations between Russia and EU with emphasis on natural gas”, *OPEC Energy Review*, No. 4, Vol. 32, Organization of the Petroleum Exporting Countries, Vienna, 2008, pp. 307-310.

¹⁵ Ibid.

obnovljivih energenata, efikasnijeg i racionalnijeg korišćenja energije, stabilne dugoročne saradnje sa proizvođačima, kao i od sposobnosti EU da realizuje projekte koji će joj omogućiti snabdevanje gasom iz više različitih izvora. Uvoz gasa trenutno je najveći razlog za energetske zavisnost Unije.

Evropska unija je novembra 2008. objavila paket mera koje bi trebalo da doprinesu osnovnoj energetskej održivosti, konkurentnosti i sigurnosti snabdevanja. Predviđena je diversifikacija u snabdevanju, a ističe se i neophodnost uspostavljanja svojevrsnog mehanizma koji bi omogućio adekvatan odgovor na probleme do kojih bi moglo doći usled eventualnog prekida u isporukama gasa. Predviđene su i mere za povećanje energetske efikasnosti, kao i akcioni plan o energetskej bezbednosti i solidarnosti, koji bi trebalo da obezbedi održivo snabdevanje EU energentima.¹⁶ To je veoma značajno imajući u vidu probleme sa kojima će se Evropa suočiti između 2020. i 2050. usled smanjenja proizvodnje, odnosno povećanja tražnje. U dokumentu se navodi da uvoz trenutno čini 61 procenat ukupne potrošnje gasa u Uniji. Od toga se 42 procenta uvozi iz Rusije, 24 iz Norveške, 18 iz Alžira i 16 iz ostalih zemalja. S obzirom na to da nivo proizvodnje u EU nastavlja da opada, očekuje se da će se do 2020. uvoz gasa povećati na 73 procenta. Posmatrano na nivou Unije, ovi podaci daju sliku relativno dobre ponude. Međutim, na nacionalnom nivou veliki broj država članica u potpunosti se oslanja na jednog dobavljača. Zbog toga se ističe značaj povezivanja i solidarnosti u okviru unutrašnjeg tržišta Unije, kao i da je veoma važno smanjiti individualne rizike. Konstatovano je da EU mora preduzeti konkretne mere kako bi osigurala dodatnu diversifikaciju snabdevanja gasom država članica.¹⁷

Godine 2009. EU je usvojila „Treći energetskej paket“, koji uključuje mere koje bi države članice trebalo da usvoje kako bi se ustanovilo integrisano evropsko tržište energije. Predviđeni akti, između ostalog, regulišu i uslove za pristup mrežama prirodnog gasa i električne energije i za uspostavljanje zajedničkih pravila unutrašnjeg tržišta gasa i struje. S obzirom na to da bi „Treći energetskej paket“ trebalo da obezbedi veću konkurentnost unutrašnjeg tržišta, predviđene su dodatne mere liberalizacije kao što je, između ostalog, razdvajanje proizvodnje i snabdevanja od mreža za prenos energenata.¹⁸

U poglavlju o energetici Lisabonskog ugovora EU (član 194), koji je stupio na snagu 2009, navodi se da će energetskej politika obezbediti funkcionisanje tržišta energije i sigurnost snabdevanja Unije, kao i da će unaprediti

¹⁶ „Second Strategic Energy Review: An EU Energy Security and Solidarity Action Plan“, Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, 13.11.2008, COM(2008) 781 final.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Integralni tekst pravnih akata usvojenih u okviru „Trećeg paketa“, videti u: *Official Journal of the European Union*, L 211, Vol. 52, Brussels, 2009.

energetsku efikasnost i osigurati uštedu energije. Pored toga, navodi se i da će energetska politika podsticati razvoj novih i obnovljivih oblika energije, kao i povezivanje energetskih mreža. Za postizanje ovih ciljeva, predviđen je zakonodavni postupak kojim će, posle konsultacija Ekonomskog i Socijalnog komiteta i Komiteta regiona, Evropski parlament i Savet zajedno donositi odluke iz oblasti energetike. Članom 122. Lisabonskog ugovora predviđa se da „Savet, na predlog Komisije, može odlučiti, u duhu solidarnosti između država članica, o merama primerenim ekonomskoj situaciji, posebno ako se pojave ozbiljni problemi u snabdevanju određenim proizvodima, posebno u oblasti energetike”.¹⁹ Ova odredba potvrđuje nadležnost Unije kada je reč o preventivnim merama za sprečavanje pretnji koje bi mogle da ugroze energetsku bezbednost i može da pruži osnov za dalekosežnije preventivne mere u budućnosti.²⁰ Ipak, Lisabonskim ugovorom države članice zadržavaju pravo da utvrde uslove za eksploataciju svojih energetskih resursa, kao i pravo izbora različitih izvora energije i opšte strukture snabdevanja energijom. Na taj način su i nakon stupanja na snagu Lisabonskog ugovora osnovni aspekti politike snabdevanja energijom ustvari ostali u nadležnosti država članica.²¹

Unija je oktobra 2010. usvojila regulativu koja se tiče mera za zaštitu bezbednosti isporuka gasa Uniji. Ovu temu su nametnuli prekidi u isporukama ruskog gasa, koji su ukazali na neophodnost jačanja solidarnosti između država članica u slučaju vanrednog stanja, pri čemu bi posebna podrška trebalo da se pruži onim državama koje imaju manje povoljne geografske ili geološke uslove. Predviđen je i niz mera za slučaj kriznih okolnosti. Zbog problema u snabdevanju Evropska komisija može, između ostalog, da proglasi vanredno stanje – kako na nivou Unije, tako i na regionalnom nivou. U tom slučaju predviđeno je da Evropska komisija preuzme ulogu koordinatora kada je reč o aktivnostima država članica i njihovoj saradnji sa trećim zemljama. Sigurnijem snabdevanju trebalo bi da doprinese i uvođenje sistema kojim će biti povezane gasne mreže unutar Unije. Ukoliko dođe do smanjenja isporuka gasa ili naglog skoka potražnje u pojedinim državama članicama, predviđeno je da Unija usvoji vanredni plan kojim bi se omogućio pristup rezervama gasa susednih država članica.²²

¹⁹ “Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, (2007/C 306/01)”, *Official Journal of the European Union*, C 306/2, Vol. 50, 17, Brussels, 2007, p.

²⁰ Jan Frederik Braun, “EU Energy Policy under the Treaty of Lisbon Rules: Between a new policy and business as usual”, *European Policy Institutes Network Working Paper*, No. 31, Brussels, 2011, p. 2.

²¹ Eda Kusku, “Enforceability of a Common Energy Supply Security Policy in the EU: An Intergovernmentalist Assessment”, *Caucasian Review of International Affairs*, Vol. 4 (2), Frankfurt am Main, 2010, p. 154.

²² “Regulation (EU) No 994/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 concerning measures to safeguard security of gas supply and repealing Council Directive 2004/67/EC”, *Official Journal of the European Union*, Brussels, 12.11.2010.

Stav Unije je da se bezbednost snabdevanja energentima može povećati integrisanjem tržišta država članica. Tako bi se obezbedio fleksibilan transfer gasa među članicama EU i stvorili uslovi za veću energetska bezbednost. Istovremeno, realizacija ovog projekta omogućila bi da države članice „govore jednim glasom“, tj. da vode zajedničku i jedinstvenu energetska politiku.²³

Na sastanku Evropskog saveta februara 2011, lideri Unije postigli su dogovor da do kraja 2014. formiraju unutrašnje tržište energenata i tako omogućе slobodan protok gasa i električne energije. U skladu sa tim zaključeno je da propisi EU o unutrašnjem tržištu energije moraju biti brzo usvojeni i u potpunosti implementirani na nivou država članica. Savet ministara i Evropski parlament pozvani su da rade na što skorijem usvajanju Regulative o integritetu i transparentnosti tržišta energije, koju je predložila Komisija, što je i urađeno oktobra 2011.²⁴

Evropska komisija je početkom septembra 2012. otvorila postupak formalne istrage da bi utvrdila da li ruski Gazprom, kršenjem antimonopolskih pravila EU, ometa konkurenciju na tržištima snabdevanja gasom u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Komisija je izrazila zabrinutost da Gazprom može zloupotребiti dominantan položaj i pokrenuta je istraga o tri sumnjive antikongkurentske prakse u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Unija, pre svega, strahuje da Gazprom može da podeli tržište gasa tako da to ometa slobodan protok gasa preko država članica, da spreči diversifikaciju snabdevanja gasom, kao i da može da nametne nepravedne cene.²⁵

Oktobra iste godine usvojena je odluka kojom je ustanovljen mehanizam razmene informacija u vezi sa međunarodnim sporazumima između država članica i trećih zemalja u oblasti energetike. Mehanizam predviđa obavezu država članica da Komisiji dostave sporazume koji mogu imati uticaja na funkcionisanje unutrašnjeg tržišta energije ili sigurnost snabdevanja energijom. Sporazumi se zatim dostavljaju drugim državama članicama, koje imaju obavezu da poštuju i zaštite poverljivost podataka.²⁶

Na samitu, održanom marta 2014, Evropski savet pozvao je Komisiju da urade temeljnu studiju o energetska bezbednosti Unije i da do juna 2014.

²³ Kristijan Kolt i Džefri Pajper, „Energetski dijalog EU-Rusija“, u: Katinka Bariš (ur.), *Cevovodi, politika i moć: budućnost energetskih odnosa EU-Rusija*, Beograd, 2009, str. 26–27.

²⁴ „Regulation (EU) No 1227/2011 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on wholesale energy market integrity and transparency“, *Official Journal of the European Union*, OJ L 326, 8.12.2011, Brussels, 2011.

²⁵ „Antitrust: Commission opens proceedings against Gazprom“, *Press release*, European Commission, Brussels, 4 September 2012, Internet, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-937_en.htm?locale=en.

²⁶ „Decision No 994/2012/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing an information exchange mechanism with regard to intergovernmental agreements between Member States and third countries in the field of energy“, Internet, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0013:0017:EN:PDF>.

iznese sveobuhvatan plan za smanjenje energetske zavisnosti EU. Plan bi trebalo da odražava činjenicu da su ciljevi EU dalja diversifikacija izvora energije, da predvidi povećanje pregovaračke moći i energetske efikasnosti i nastavak razvoja obnovljivih i drugih unutrašnjih izvora energije i upravljanje razvojem infrastrukture koja bi trebalo da podrži diversifikaciju. Očekuje se i da države članice pokažu solidarnost u slučaju iznenadnih poremećaja snabdevanja energijom u jednoj ili više zemalja članica. Pored toga, trebalo bi preduzeti dalje korake kako bi se podržao razvoj „Južnog koridora“, uključujući i dalje podsticanje transportnih pravaca kroz Istočnu Evropu. Takođe, Evropski savet je istakao da bi trebalo ispitati načine kako da se omogući jednostavniji uvoz prirodnog gasa iz Severne Amerike u EU i poveća transparentnost međudržavnih sporazuma u oblasti energetike.²⁷

„Južni gasni koridor” – prioritetni energetski pravac Evropske unije

Zahvaljujući jedinstvenom sistemu za transport gasa koji je izgrađen tokom SSSR-a, Rusija ima značajnu ulogu u snabdevanju Evrope kako ruskim gasom, tako i gasom iz centralne Azije.²⁸ Nakon prekida u snabdevanju gasom zbog sukoba Rusije i Ukrajine, Unija je postala zabrinuta zbog mogućih posledica prevelike zavisnosti od ruskih energenata. Prioriteti EU postali su diversifikacija snabdevača gasom i tranzitnih pravaca, što je dovelo je do planova za izgradnju „Južnog gasnog koridora”.²⁹ Od vitalnog značaja za ovaj evropski projekat je pristup velikim centralnoazijskim i kaspiskim rezervama gasa. To bi omogućilo Uniji da ublaži svoju energetska zavisnost od Rusije, kako u smislu proizvodnje, tako i u smislu tranzita gasa.

U saopštenju Evropske komisije iz 2008. razvoj „Južnog koridora” prepoznaje se kao jedan od najvažnijih prioriteta energetske bezbednosti Unije. Određen je i niz partnerskih zemalja koje bi trebalo da omoguće realizaciju ove inicijative uključujući Azerbejdžan, Tursku, Gruziju, Turkmenistan, Kazahstan, Irak i zemlje Mašreka.³⁰ Kada dozvole politički uslovi, Uzbekistan i Iran bi, kako se navodi u saopštenju, takođe trebalo da postanu značajni za snabdevanje Unije gasom.³¹

²⁷ “Conclusions of the European Council meeting”, European Council, Conclusions, 21 March 2014, EUCO 7/1/14 REV 1, Internet, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/141749.pdf, p. 10.

²⁸ Sabine Fischer, “How to Rescue the Partnership?”, in *Global Affairs*, Vol. 6, No. 2, Brussels, 2008, p. 203.

²⁹ Р.С. Серик, „Энергетическая политика ЕС на Каспии”, *Каспийский регион: актуальные проблемы развития (экспертный взгляд)*, Коллективная монография, Б.К. Султанова, КИСИ при Президенте РК, Алматы, 2013, стр. 63–64.

³⁰ Zemlje Mašreka su, Liban i Sirija.

³¹ “Second Strategic Energy Review: An EU Energy Security and Solidarity Action Plan”, op. cit., pp. 4–5.

U okviru ove inicijative maja 2009. u Pragu je održan samit „Južni koridor – novi put svile“. Na samitu se razgovaralo o eventualnim obavezama proizvođača energenata, tranzitnih i zemalja potrošača duž „Južnog koridora“. Tom prilikom su EU, Azerbejdžan, Turska, Gruzija i Egipat potpisali Deklaraciju kojom su izrazili političku podršku „Južnom koridoru“ čija bi realizacija trebalo da poveže zemlje duž koridora i da podstakne saradnju u drugim oblastima.³² Iako su samitu prisustvovali predstavnici Kazahstana, Turkmenistana i Uzbekistana, ove zemlje koje raspolažu značajnim rezervama gasa, nisu potpisale Deklaraciju. U svojstvu posmatrača samitu su prisustvovali i predstavnici Ruske Federacije, Ukrajine i SAD-a i predstavnici različitih međunarodnih finansijskih institucija.³³

U saopštenju Evropske komisije: „Energetska politika EU: saradnja sa partnerima izvan naših granica“ iz 2011. još jednom se ističe značaj razvoja „Južnog koridora“. Kako bi realizovala svoje ciljeve EU bi trebalo da, kako se navodi u saopštenju, pokaže spremnost da se na dugoročnoj osnovi politički i ekonomski angažuje u regionu Kaspijskog mora i Bliskog istoka. Unija bi takođe trebalo da pomogne glavnim zemljama snabdevačima poput Azerbejdžana, Turkmenistana, Iraka i drugim, naročito u regionu centralne Azije, da na efikasan i održiv način razviju svoje energetske sektore.³⁴

Predloženi su brojni cevovodi duž evropskog dela „Južnog koridora“ uključujući „Nabuko“, „Beli tok“, koji se proteže od Gruzije ispod Crnog mora do Rumunije, „Transjadranski gasovod“ (TAP), interkonektori između Turske, Grčke i Italije (ITGI) i između Azerbejdžana Gruzije i Rumunije (AGRI). Procenjuje se da bi „Južni koridor“ mogao da ponudi oko dvadeset procenata ukupne projektovane tražnje gasa Unije do 2020. godine.³⁵

Gasovod „Nabuko“ prvobitno je posmatran kao prioritetan projekat u okviru „Južnog Koridora“ koji je trebalo da u velikoj meri doprinese diversifikaciji izvora i puteva snabdevanja prirodnim gasom, a time i poboljšanju energetske bezbednosti u Evropi. „Nabuko“ je trebalo da ide preko Turske, Bugarske, Rumunije i Mađarske do Austrije, a odatle dalje u ostale zemlje članice EU. Iako je prvobitno planirano da radovi na gasovodu

³² „The Declaration – Prague Summit, Southern Corridor“, May 8, 2009, Internet, <http://www.eu2009.cz/assets/news-and-documents/press-releases/the-declaration--prague-summit-southern-corridor-may-8-2009.pdf>.

³³ „The Southern Corridor: EU and partner countries commit to move forward“, European Commission – IP/09/716, 07/05/2009, Internet, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-716_en.htm?locale=en.

³⁴ „The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders“, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, On security of energy supply and international cooperation, COM(2011) 539 Brussels, 2011.

³⁵ „Europe’s Southern Gas Corridor: The Great Pipeline Race“, Internet, <http://eurodialogue.org/energy-security/Europe-southern-gas-corridor-The-great-pipeline-race>.

„Nabuko” počnu 2011, a prve isporuke gasa budu dostupne do 2014, početak radova na izgradnji ovog gasovoda više puta je odlagan.³⁶

Jedan od ključnih faktora koji je komplikovao realizaciju projekta „Nabuko” je njegova suprotnost interesima Rusije.³⁷ Marta 2011. komesar EU za energetiku G. Etinger pozvao je Rusiju da na zemlje centralne Azije ne vrši pritisak koji bi mogao da blokira projekat izgradnje gasovoda „Nabuko”, ističući da ovaj projekat nije direktni konkurent „Južnom toku”. Pored toga G. Etinger je rekao da bi, iako ceni Rusiju kao partnera, Unija gas iz trećih zemalja trebalo da dobija najkraćim, a ne zaobilaznim putem preko Rusije.³⁸

Da bi učvrstila poziciju na evropskom tržištu i svojim konkurentima ograničila pristup energentima iz Kaspijskog regiona i centralne Azije, Rusija je intenzivirala napore oko izgradnje dva projekta – „Severnog” i „Južnog toka”. Ovi gasovodi su od vitalnog značaja za rusku energetska strategiju. „Severni tok”, koji je u međuvremenu izgrađen i pušten u rad 2011. i 2012, ide od Rusije do Nemačke preko Baltičkog mora, a „Južni tok” bi trebalo da se proteže od Rusije do centralne i južne Evrope ispod Crnog mora i preko Balkana. Što se tiče „Južnog toka”, brojni dogovori su završeni, kao što su međuvladini sporazumi između Rusije i većine zemalja kroz koje bi gasovod trebalo da prolazi, kao i sporazumi „Gazproma” sa gasnim operaterima u ovim državama.³⁹

Na Zapadu postoje mišljenja da su pomenuti sporazumi, zajedno sa ostalim potezima Rusije, bili usmereni ne samo na to da se ugrozi realizacija projekta „Nabuko”, već čitavog „Južnog koridora”, kao alternativnog pravca koji bi trebalo da, zaobilazeći Rusiju, snabdeva Evropu gasom. Potpisivanjem sporazuma o „Južnom toku” sa zemljama koje su takođe trebale da učestvuju u projektu „Nabuko”, Rusija je uspela da stvori sumnju u izvodljivost i opravdanost njegove realizacije i dovede u pitanje politički konsenzus o tom projektu koji je određen kao strateški za Uniju.⁴⁰

Osnovne prepreke za realizaciju gasovoda „Nabuko” predstavljale su izgradnja infrastrukture i obezbeđenje dovoljne količine gasa da bi ovaj projekat bio ekonomski isplativ. Očekivalo se da će se njegov kapacitet, koji je prvobitno trebalo da iznosi 31 milijardu kubnih metara godišnje, popuniti,

³⁶ Agata Łoskot-Strachota, „Nabucco vs. South Stream – Rivalry over Balkan Gas Pipelines”, *CESCOMMENTARY*, Issue 3, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2008, p. 1.

³⁷ Vladimir Zuev, „EU-Russian relations: in search of a new contract within a changing global environment”, Vytautas Magnus University Press, Kaunas, Lithuania, 2010, p. 14.

³⁸ „EU official urges not to block Nabucco pipeline”, 29 Mar 2011, Source: Agence France Presse, Internet, <http://www.eu-russiacentre.org/news/eu-official-urges-moscow-block-nabucco-pipeline.html>.

³⁹ Ewa Paszyc, „Nord and South Stream won't save Gazprom”, *OSW Commentary*, Issue 35, Centre for Eastern Studies, 2010, pp. 1-7.

⁴⁰ Agata Łoskot-Strachota, „Nabucco vs. South Stream – Rivalry over Balkan Gas Pipelines”, op. cit., p. 1.

između ostalog, gasom iz Azerbejdžana i Turkmenistana. Azerbejdžan, međutim, pored sopstvene potrošnje, godišnje isporučuje oko 16 milijardi kubnih metara gasa Turskoj i Gruziji, a postoji i dogovor da se, za sada skromna količina, isporučuje Rusiji. Iako bi Azerbejdžan mogao da snabdeva „Nabuko” sa 12 do 16 milijardi kubnih metara gasa, on nije mogao samostalno da obezbedi kapacitet gasovoda.⁴¹ Zbog toga je od suštinskog značaja za EU povezivanje sa centralnoazijskim republikama, pre svega Turkmenistanom i Kazahstanom, koje su bogate gasom. Međutim, Turkmenistan značajne količine izvozi u Rusiju. Pored toga ova zemlja gas izvozi i u Kini. Takođe, za eksploataciju dodatnih količina turkmenistanskog gasa potrebna su velika ulaganja i vreme. Kada je reč o Kazahstanu, trebalo bi imati u vidu da ova zemlja tradicionalno saraduje sa Rusijom. Dve zemlje su 2007. osnovale zajedničko preduzeće za preradu gasa, a čak 75 procenata izvoza nafte iz Kazahstana se transportuje preko Rusije. Decembra 2010. doneta je odluka o povećanju kapaciteta protoka gasovoda sa sadašnjih 28 miliona tona nafte godišnje na 67 miliona tona do 2015. godine. Povećana zavisnost Kazahstana od Rusije u oblasti izvoza energenata upućuje na zaključak da će Kazahstan u narednim godinama biti oprezan pre nego što donese bilo kakvu odluku koju bi Rusija mogla shvatiti kao atak na njene interese.⁴² Razmatrana je i mogućnost da se u „Nabuko” uključi i iranski gas, što je nerealno iz geopolitičkih razloga. SAD se protivi ideji da Iran isporučuje gas Evropi, jer bi to Teheranu moglo da obezbedi značajna finansijska sredstva. Dakle, ni Azerbejdžan, ni Turkmenistan, ni Iran nisu mogli samostalno da napune „Nabuko”, niti da u vezi sa tim preuzmu dugoročne obaveze.⁴³

Pored toga što nije postignut dogovor o garantovanim isporukama gasa, sporazum Turske i Azerbejdžana iz 2011. o izgradnji Transanatolijskog gasovoda (TAP) konačno je doveo u pitanje rentabilnost prvobitnog plana izgradnje projekta „Nabuko”. S obzirom da je ovaj sporazum predviđao gradnju Transanatolijskog gasovoda duž jedne od trasa „Južnog koridora”, plan za realizaciju projekta „Nabuko” ubrzo je izmenjen novim manje ambicioznim gasovodom „Nabuko-Zapad”. Predviđena je izgradnja znatno kraćeg gasovoda koji bi transportovao gas iz Turske u Austriju, preko Bugarske, Rumunije i Mađarske.

⁴¹ Francisco José Ruiz González “European Union–Russia Relations, the ‘Eastern Partnership’, the Future of the OSCE, and their Consequences for the Common Security and Defence Policy (CSDP)”, op. cit., p. 202.

⁴² “Russia as the main corridor for oil export from Kazakhstan”, *East Week*, Analytical Newsletter for Eastern Europe, Russia, Caucasus, Central Asia, Issue 42 (235), Warsaw, 2010, p. 8.

⁴³ Ana Jović Lazić, Sanja Jelisavac Trošić, Aleksandar Jazić, „Problem Nagorno Karabah u svetlu bilateralnih odnosa članica Minsk grupe OEBS-a”, *Međunarodni problemi*, Vol. LXIII, br. 4, Beograd, 2011, p. 602.

Izvor: Internet, <http://interfaxenergy.com/natural-gas-news-analysis/european/both-southern-gas-pipelines-to-be-built-eu-official/>

Iako se očekivalo da će se, bar u početku, gasovod „Nabuko-Zapad” snabdevati azerbejdžanskim gasom iz gasnog polja „Šah Deniz II”, konzorcijum koji ima licencu za eksploataciju gasa iz ovog gasnog polja izabrao je sredinom 2013. alternativni „Transjadranski gasovod” (TAP) za izvoz azerbejdžanskog gasa u Evropu. Nekoliko meseci kasnije konzorcijum je doneo odluku da će Evropa iz ovog nalazišta dobijati 10 milijardi kubnih metara gasa godišnje, počev od kraja 2019. godine. Zvaničnici EU pozdravili su odluku konzorcijuma i ocenili da je ona od strateškog značaja za Uniju i „Južni gasni koridor” jer otvara vrata jačanju evropske energetske bezbednosti.⁴⁴

Pozicioniranje Srbije u sistemu energetske bezbednosti Evropske unije

Naša zemlja je 2005. u Atini potpisala Ugovor o osnivanju Energetske zajednice čiji je cilj da, stvaranjem jedinstvenog pravnog okvira i integrisanjem energetske tržišta zemalja jugoistočne Evrope i EU, omogući sigurno snabdevanje gasom i električnom energijom. Realizacija ovog ugovora, koji je zasnovan na zajedničkom interesu i solidarnosti, trebalo bi da privuče investicije u energetska infrastrukturu kao i da omogući da se na nivou država članica smanji pritisak na energetske sisteme i tako spreče lokalne nestašice gasa i struje.⁴⁵

⁴⁴ „Gas from Azerbaijan: Commission welcomes final investment decision to extract gas pledged for Europe”, European Commission – IP/13/1271, 17/12/2013, Internet, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1271_en.htm.

⁴⁵ „Zakon o ratifikaciji Ugovora o osnivanju Energetske zajednice između Evropske zajednice i Republike Albanije, Republike Bugarske, Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Bivše

Da bi se ostvarili ovi ciljevi neophodno je da sve potpisnice usvoje odgovarajuće propise koji bi pojednostavili trgovinu energentima, posebno gasom i strujom. Uspostavljanje jedinstvenog pravnog okvira zahteva usvajanje i sprovođenje propisa EU u oblasti energetike, konkurencije, energetske efikasnosti i korišćenja obnovljivih izvora energije.⁴⁶

Potpisivanje Ugovora o osnivanju Energetske zajednice i njegovo ratifikovanje godinu dana kasnije u skladu je sa strateškim opredeljenjem naše zemlje da postane članica EU.⁴⁷ Time je Srbija prihvatila obavezu da primeni evropske propise u oblasti energije, tj. da svoj pravni sistem prilagodi zakonodavstvu EU. Inače, Srbija je aprila 2008. sa EU potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i Prelazni sporazum o trgovini u vezi sa merama EU. Sredinom juna 2010. Savet ministara EU započeo je primenu Prelaznog sporazuma i odmrzao proces ratifikacije Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju EU i Srbije.⁴⁸ Marta 2012. Evropski savet je odobrio našoj zemlji status kandidata, a pregovori za pristupanje Srbije EU zvanično su počeli januara 2014.⁴⁹

Takođe, za Srbiju je od velikog značaja energetska saradnja sa Ruskom Federacijom, posebno imajući u vidu da je predviđeno da jedan od pravaca gasovoda „Južni tok“, vodi preko teritorije Srbije. Iako nije ništa protiv saradnje Srbije i Rusije, Unija očekuje da naša zemlja poštuje sve sporazume koji su neophodni za razvoj evropskih integracija.⁵⁰

Srbija i Ruska Federacija su krajem januara 2008. potpisali Sporazum o saradnji u oblasti naftne i gasne privrede, koji je postao okvirni dokument za potpisivanje narednih nekoliko sporazuma u oblasti energetike.⁵¹ Tako su Srbija i Rusija decembra 2008. potpisale sporazum o prodaji „Gazpromu“ 51

Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Crne Gore, Rumunije, Republike Srbije i Privremene Misije UN na Kosovu u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti UN“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 62, 19. jul 2006.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ „Nacionalna strategija Srbije za pristupanje Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji“, Republika Srbija, Vlada, Kancelarija za pridruživanje Evropskoj uniji, septembar 2005, Internet, http://www.parlament.rs/upload/documents/seio/NAC_STRAT_UNDP_2006_gledanje.pdf, str. 15.

⁴⁸ „Ratifikacija Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju“, Vlada Republike Srbije, Kancelarija za evropske integracije, Internet, <http://www.seio.gov.rs/srbija-i-eu/ratifikacija-ssp.7.html>.

⁴⁹ „Analytical Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council Commission Opinion on Serbia’s application for membership of the European Union“, *Commission Staff Working Paper*, {COM(2011) 668} SEC(2011) 1208, Brussels, 12.10.2011.

⁵⁰ Dušan Reljić, „Serbia, Russia, and the Pax Americana in South Eastern Europe“, *The Harvard International Review*, 2008, Internet, <http://www.harvardir.org/articles/1753/>.

⁵¹ „Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Ruske Federacije o saradnji u oblasti naftne i gasne privrede“, 10. septembar 2008, Narodna skupština Republike Srbije, Internet, <http://www.parlament.gov.rs/народна-скупштина.115.html>.

procenta udela u „Naftnoj industriji Srbije“ (NIS). Ovaj sporazum je omogućio da se srpska nacionalna kompanija proda Rusiji bez održavanja tendera, kao i da Rusija stekne dominantnu poziciju na srpskom energetskom tržištu.⁵²

Tokom posete predsednika Rusije Medvedeva Srbiji, krajem oktobra 2009, potpisani su sporazum o saradnji u procesu izgradnje gasovoda „Južni tok“ na teritoriji Srbije i memorandum o razumevanju za završetak izgradnje podzemnog skladišta gasa u Banatskom Dvoru. Dogovoreno je da „Gazprom“ dobije 51% akcija u kompaniji, a „Srbijagas“ 49%, kao i da dve kompanije imaju isti udeo u zajedničkom preduzeću za izgradnju objekata za skladištenje gasa u Banatskom Dvoru.⁵³ I pored zamerki da dogovorena cena za prodaju NIS-a ne odgovara njenoj stvarnoj vrednosti, koja je znatno veća, ocenjeno je da će energetski sporazum sa Rusijom obezbediti investicije za modernizaciju ove kompanije i omogućiti joj da postane značajan akter na regionalnom tržištu nafte.⁵⁴ Poslovima vezanim za projektovanje, izgradnju i funkcionisanje dela gasovoda koji prolazi kroz Srbiju rukovodi preduzeće „Južni tok Srbija“ osnovano decembra 2011. kao zajedničko preduzeće „Gazproma“ i „Srbijagasa“. Studija izvodljivosti za ovu deonicu gasovoda završena je aprila 2012, a februara 2013. usvojen je zakon o postupcima eksproprijacije i pribavljanja dokumentacije neophodne za njegovu izgradnju.⁵⁵

Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. ističe značaj izgradnje gasovoda „Južni tok“, i „novih elektroenergetskih i gasnih interkonekcija“ ukazujući da će to „pozicionirati Republiku Srbiju kao energetski značajnu tranzitnu zemlju“. U ovom dokumentu se navodi da je za gasni sektor Srbije veoma značajna realizacija projekta gasovoda „Južni tok“. Pored toga što bi trebalo da doprinese sigurnom snabdevanju gasom, njegova izgradnja je velikog značaja i sa stanovišta investicija u našu zemlju, koje bi trebalo da iznose oko 1,7 milijardi evra.⁵⁶

U izveštaju Evropske unije o napretku Srbije u 2008. ocenjuje se da bi u prilikom primenjivanja Sporazuma o saradnji u oblasti naftne i gasne

⁵² Balcer, „Russia gains dominant position in the Serbian energy sector“, *Ceweekly*, 1(13), Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2009, pp. 2–3.

⁵³ „President Medvedev in Serbia“, *Central European Weekly*, Analytical Newsletter for Central Europe, Germany, the Balkans & the Baltic States, Issue 36(48), Warsaw, 2009, p. 6.

⁵⁴ Anatolij Pomorcev, „Energetski sporazum Srbije i Rusije, dve strane medalje“, u: *Odnosi Rusije i Srbije na početku XXI veka*, Žarko N. Petrović (prir.), ISAC Fond, International and Security Affairs Centre, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Beograd, 2010, str. 165.

⁵⁵ Zakon o utvrđivanju javnog interesa i posebnim postupcima eksproprijacije i pribavljanja dokumentacije radi realizacije izgradnje sistema za transport prirodnog gasa „Južni tok“, 20. februar 2013, Narodna skupština Republike Srbije, Internet, <http://www.parlament.gov.rs/акти/донети-закони/донети-закони.45.html>.

⁵⁶ „Strategiju razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine“, Internet, http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/akta_procedura/2014/113-14Lat.pdf.

privrede sa Rusijom naša zemlja trebalo da obezbedi da se poštuju obaveze u vezi sa primenom propisa EU u oblasti energetike.⁵⁷

Naša zemlja je kao članica Energetske zajednice preuzela određene obaveze, zbog čega je, oktobra 2013, Sekretarijat EZ pokrenuo postupak za rešavanje spora protiv Srbije zbog nepoštovanje pravila o razdvajanja u sektoru gasa. Sekretarijat je uputio otvoreno pismo Srbiji u kome iznosi preliminarni stav da naša zemlja nije ispoštovala svoje obaveze iz Ugovora o Energetskoj zajednici koje se odnose na to da vertikalno integrisana preduzeća za gas, Srbijagas i Jugorosgas, moraju da razdvoje svoje aktivnosti na tržištu gasa. To razdvajanje predviđeno je evropskim propisima i trebalo bi, između ostalog, da obezbedi samostalno odlučivanje u tim preduzećima. Nekoliko meseci kasnije, februara 2014, Sekretarijat Energetske zajednice podneo je mišljenje u kome je ponovio zaključke o tome da naša zemlja nije postupila u skladu sa svojim obavezama iz Ugovora o energetskoj zajednici koje se odnose na vlasničko razdvajanje na tržištu gasa. Tom prilikom od Srbije je zatraženo da u roku od dva meseca ispravi utvrđene propuste koji se tiču neprimenjivanja propisa.⁵⁸

Naša zemlja, međutim, prema oceni Sekretarijata Energetske zajednice, nije dala adekvatan odgovor na obrazloženo mišljenje iz februara 2014. zbog čega je on krajem aprila dostavio zahtev Savetu ministara tražeći njegovu odluku povodom nepoštovanja obaveza koje Srbija ima kao potpisnica Ugovora o Energetskoj zajednici.⁵⁹

Iako je protiv naše zemlje pokrenut postupak zbog nepoštovanja obaveza koje je naša zemlja preuzela potpisivanjem Ugovora o Energetskoj zajednici, zamenik direktora Sekretarijata Energetske zajednice Dirk Bušle je krajem februara izjavio da je moguće naći rešenje koje bi omogućilo da se „Južni tok“ uklopi u propise EU. To bi, po njegovom mišljenju, moglo da se postigne izuzimanjem iz procedure, što je primenjeno i u nekim drugim slučajevima. Pored toga, on je ukazao i na činjenicu da je izgradnja gasovoda „Južnog tok“ u interesu brojnih zemalja. Pri tome je posebno istakao značaj ovog projekta, ne samo u kontekstu energetske bezbednosti, već i sa stanovišta ulaganja i izgradnje infrastrukture.⁶⁰

⁵⁷ “Serbia 2008 Progress Report accompanying the Enlargement Strategy and Main Challenges 2008-2009”, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, *Commission Staff Working Document*, European Commission, SEC(2008) 2698 final Brussels, 05.11.2008, p. 45.

⁵⁸ “Energy Community, Dispute Settlement, Case ENC No 09/2013: RS / GAS”, Internet, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/Dispute_Settlement/2013/06_2013.

⁵⁹ Videti detaljnije: “Reasoned Request in Case ECS-9/13, the Secretariat of the Energy Community against the Republic of Serbia”, Internet, <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/3088024.PDF>.

⁶⁰ “Bušle: Moguće pronaći rešenje za Južni tok”, *EurActiv* 23.02.2014, Internet, <http://www.euractiv.rs/energetika/6919-bule-mogue-pronai-reenje-za-juni-tok>.

Ovakav razvoj događaja stavio je našu zemlju u delikatnu situaciju. I pored jasnog opredeljenja da postane članica Unije i u skladu sa tim da poštuje evropske propise, uključujući i one iz oblasti energetike, Srbija je veoma zainteresovana da preko njene teritorije ide trasa gasovoda „Južni tok“. S obzirom da Srbija sada potpuno zavisi od jedne trase snabdevanja ruskim gasom koja ide preko Ukrajine i Mađarske, izgradnjom gasovoda „Južni tok“ diversifikovaće se pravci snabdevanja ovim energentom što će doprineti energetske bezbednosti naše zemlje. Pored toga, izgradnja „Južnog toka“ bi trebalo da stvori preduslove da Srbija postane transportni centar gasa na Balkanu, a očekuje se i da će ova investicija podstaći ekonomski rast, doneti profit od tranzitnih taksi i omogućiti našoj zemlji da dobije određene ustupke kada je reč o uslovima dugoročnih gasnih sporazuma sa Rusijom.⁶¹ Tako su Srbija i Rusija oktobra 2012. u Moskvi potpisale sporazum o isporukama prirodnog gasa, kojim je predviđeno da se do 2021. našoj zemlji godišnje isporučuje do pet milijardi kubnih metara. To bi trebalo da obezbedi sigurnost u snabdevanju gasom i na taj način doprinese energetske stabilnosti naše zemlje.⁶² Na osnovu ovog sporazuma „Gazprom“ i „Srbijagas“ su krajem marta 2013. potpisali ugovor o desetogodišnjim isporukama gasa koji bi, između ostalog, trebalo da obezbedi povoljniju cenu tog energenta za našu zemlju.

Zaključne napomene

S obzirom da potražnja za naftom i gasom raste u Uniji je sve aktuelniji problem energetske bezbednosti i samim tim potreba da se formuliše jedinstvena evropska energetska politika. Postizanje ovog cilja jedan je od najsloženijih zadataka EU jer, kada je reč o energentima, interesi zemalja članica često prevladavaju nad opšteevropskim, zbog čega one samostalno ulaze u različite energetske projekte.

Od velikog značaja za energetske bezbednost EU je i „upravljanje tražnjom“ kroz realizaciju propisa o energetske efikasnosti i korišćenjem obnovljivih izvora energije. Unija je, takođe, svesna da mora da obezbedi dodatna sredstva kako bi povezala evropsko tržište gasa. Poslednjih godina, od ključnog značaja za energetske bezbednost je planiranje energetske saradnje sa zemljama izvoznicama i zemljama tranzita energenata.

Jedan od načina na koji EU nastoji da doprinese svojoj energetske bezbednosti je usvajanje propisa koji postavljaju određene uslove i

⁶¹ Tomasz Dąbrowski, Andrzej Sadecki, and Marta Szpala, “Progress in the preparations for building South Stream”, *EastWeek*, Warszawa, 2012, Internet, <http://www.osw.waw.pl/en/print/publikacje/eastweek/2012-11-07/progress-preparations-building-south-stream>.

⁶² „Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Ruske Federacije o isporukama prirodnog gasa iz Ruske Federacije u Republiku Srbiju”, Narodna skupština Republike Srbije, Internet, http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/623-13Lat.pdf.

ograničenja kada je reč o pristupu tržištu Evropske unije. Za EU sve veći značaj dobija tesna saradnja i energetska povezivanje sa zemljama Jugoistočne Evrope. Kao kandidat za članstvo EU i potpisnica Ugovora o Energetskoj zajednici, Srbija ima obavezu da poštuje evropske propise u oblasti energetike. Istovremeno naša zemlja je zainteresovana za izgradnju gasovoda „Južni tok“, za koji Unija smatra da nije u skladu sa odredbama EU kojima se zabranjuje da isto pravno lice bude snabdevač i vlasnik transportne infrastrukture. Rusija, međutim, izražava jasno negodovanje zbog ovih stavova EU koji, po njenom mišljenju, onemogućavaju investitoru da povрати uložena sredstva i otežavaju obostrano korisnu saradnju u energetska oblasti.

U kontekstu najnovijih sukoba u Ukrajini i oštih konfrontacija EU i Rusije, otvorene su velike neizvesnosti kako će se dalje razvijati odnosi i saradnja dve strane u energetska saradnji, ali i šire. To će svakako imati negativne reperkusije i na poziciju i interese Srbije.

Bibliografija

- Balcer Adam, "Russia gains dominant position in the Serbian energy sector", *Ceweekly*, 1(13), Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2009.
- Braun Jan Frederik, "EU Energy Policy under the Treaty of Lisbon Rules: Between a new policy and business as usual", *European Policy Institutes Network Working Paper*, No. 31, Brussels, 2011.
- Dąborowski Tomasz, Sadecki Andrzej, and Szpala Marta, "Progress in the preparations for building South Stream", *EastWeek*, Warszawa, 2012, Internet, <http://www.osw.waw.pl/en/print/publikacje/eastweek/2012-11-07/progress-preparations-buil-ding-south-stream>.
- Fischer Sabine, "How to Rescue the Partnership?", *Russia in Global Affairs*, Vol. 6, No. 2, Moscow, 2008.
- H. Oettinger Günther, I. Shmatko Sergey, Joint Report EU-Russia Energy Dialogue 2000-2010: Opportunities for our future Energy Partnership, Brussels/Moscow, 2010.
- Johnson Debra, "EU-Russian Energy Links: A Marriage of Convenience?", *Government and Opposition*, Blackwell Publishing, Oxford, 2005.
- José Ruiz González Francisco, "European Union-Russia Relations, the 'Eastern Partnership', the Future of the OSCE, and their Consequences for the Common Security and Defence Policy (CSDP)", *The European Security and defence policy (ESDP) after the Entry into Force of the Lisbon Treaty*, Working Group, No 5/09, Spanish Institute for Strategic Studies, Madrid, 2010.
- Jović-Lazić Ana, Jelisavac Trošić Sanja, Jazić Aleksandar, „Problem Nagorno Karabah u svetlu bilateralnih odnosa članica Minsk grupe OEBS-a“, *Međunarodni problemi*, Vol. LXIII, br. 4, Beograd, 2011.
- Jović-Lazić Ana, Nikolić Marko, "The Importance of Energy Security in the Relations of the European Union and Russia", *Energy Security of Europe: The Position of Serbia*, 2013.

- Kolt Kristijan i Pajper Džefri, „Energetski dijalog EU-Rusija”, u: Katinka Bariš (ur.), *Cevovodi, politika i moć: budućnost energetskih odnosa EU-Rusija*, Beograd, 2009.
- Kusku Eda, “Enforceability of a Common Energy Supply Security Policy in the EU: An Intergovernmentalist Assessment”, *Caucasian Review of International Affairs*, Vol. 4 (2), Frankfurt am Main, 2010.
- Łoskot-Strachota Agata, “Nabucco vs. South Stream – Rivalry over Balkan Gas Pipelines”, *CESCOMMENTARY*, Issue 3, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2008.
- Paszyc Ewa, “Nord and South Stream won’t save Gazprom”, *OSW Commentary*, Issue 35, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2010.
- Pomorcev Anatolij, „Energetski sporazum Srbije i Rusije, dve strane medalje”, u: *Odnosi Rusije i Srbije na početku XXI veka*, Žarko N. Petrović (prir.), ISAC Fond, International and Security Affairs Centre, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Beograd, 2010.
- Reljić Dušan, “Serbia, Russia, and the Pax Americana in South Eastern Europe”, *The Harvard International Review*, 2008, Internet, <http://www.harvardir.org/articles/1753/>.
- S Haghghi Sanam, *Energy Security, The External Legal Relations of the European Union with Major Oil- and Gas-Supplying Countries*, Portland, Oregon, 2007.
- Seliverstov Sergey, “Energy Security of Russia and the EU: Current Legal Problems”, *Note de l’Ifri*, The Institut Francais Des Relations Internationales, Paris, 2009.
- Simurdić Milan, „Gasna kriza i energetska bezbednost”, *Međunarodna politika*, br. 1133, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009.
- V. Belyi Andrei, “Reciprocity as a factor of the energy investment regimes in the EU-Russia energy relations”, *Journal of World Energy Law & Business*, Vol. 2, No. 2, Oxford University Press, London, 2009.
- Yegorov Yuri & Wirl Franz, “Energy relations between Russia and EU with emphasis on natural gas”, *OPEC Energy Review*, No. 4, Vol. 32, Organization of the Petroleum Exporting Countries, Vienna, 2008.
- Zuev Vladimir, “EU-Russian relations: in search of a new contract within a changing global environment”, Vytautas Magnus University Press, Kaunas, Lithuania, 2010.
- Серик Р.С., „Энергетическая политика ЕС на Каспии”, Каспийский регион: актуальные проблемы развития (экспертный взгляд), Коллективная монография, Б.К. Султанова, КИСИ при Президенте РК, Алматы, 2013.
- “A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy”, Green Paper, Commission of the European Communities, Brussels, 2006.
- “An Energy Policy for Europe”, Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament, COM(2007) 1 final, Brussels, 2007, Internet, http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/01_energy_policy_for_europe_en.pdf.
- “Analytical Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council Commission Opinion on Serbia’s application for membership of the European Union”, *Commission Staff Working Paper*, {COM(2011) 668} SEC(2011) 1208, Brussels, 12.10.2011.

- “Antitrust: Commission opens proceedings against Gazprom”, Press release, European Commission, Brussels, 4 September 2012, Internet, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-937_en.htm?locale=en.
- “Bušle: Moguće pronaći rešenje za Južni tok”, *EurActiv* 23.02.2014, Internet, <http://www.euractiv.rs/energetika/6919-bule-mogue-pronai-reenje-za-juni-tok>.
- “Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the Development of Energy Policy for the Enlarged European Union, its Neighbours and Partner Countries”, Brussels, 26.5.2003, COM(2003) 262 final/2, Internet, [http://aei.pitt.edu/39124/1/COM_\(2003\)_262.pdf](http://aei.pitt.edu/39124/1/COM_(2003)_262.pdf).
- “Conclusions of the European Council meeting”, European Council, Conclusions, Brussels, 21 March 2014, EUCO 7/1/14 REV 1, Internet, http://www.consilium.europa.eu/ue_docs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/141749.pdf.
- “Decision No 994/2012/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing an information exchange mechanism with regard to intergovernmental agreements between Member States and third countries in the field of energy”, Internet, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0013:0017:EN:PDF>.
- “Energy Community, Dispute Settlement, Case ENC No 09/2013: RS / GAS”, Internet, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/Di_spute_Settlement/2013/06_2013.
- “EU official urges Moscow not to block Nabucco pipeline”, 29 Mar 2011, Source: Agence France Presse, Internet, <http://www.eu-russiacentre.org/news/eu-official-urges-moscow-block-nabucco-pipeline.html>.
- “Europe’s Southern Gas Corridor: The Great Pipeline Race”, Internet, <http://eurodialogue.org/energy-security/Europe-southern-gas-corridor-The-great-pipeline-race>.
- “Gas from Azerbaijan: Commission welcomes final investment decision to extract gas pledged for Europe”, European Commission – IP/13/1271, 17/12/2013, Internet, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1271_en.htm.
- “President Medvedev in Serbia”, *Central European Weekly*, Analytical Newsletter for Central Europe, Germany, the Balkans & the Baltic States, Issue 36(48), Warsaw, 2009.
- “Regulation (EU) No 1227/2011 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on wholesale energy market integrity and transparency”, *Official Journal of the European Union*, OJ L 326, 8.12.2011, Brussels, 2011.
- “Regulation (EU) No 994/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 concerning measures to safeguard security of gas supply and repealing Council Directive 2004/67/EC”, *Official Journal of the European Union*, Brussels, 12.11.2010.
- “Russia as the main corridor for oil export from Kazakhstan”, *East Week*, Analytical Newsletter for Eastern Europe, Russia, Caucasus, Central Asia, Issue 42, Warsaw, 2010.
- “Serbia 2008 Progress Report accompanying the Enlargement Strategy and Ma„Zakon o ratifikaciji Ugovora o osnivanju Energetske zajednice između Evropske zajednice i Republike Albanije, Republike Bugarske, Bosne i

Hercegovine, Republike Hrvatske, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Crne Gore, Rumunije, Republike Srbije i Privremene Misije UN na Kosovu u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti UN", *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 62, 19. jul 2006.

„Zakon o utvrđivanju javnog interesa i posebnim postupcima eksproprijacije i pribavljanja dokumentacije radi realizacije izgradnje sistema za transport prirodnog gasa „Južni tok“, 20. februar 2013, Narodna skupština Republike Srbije, Internet, <http://www.parlament.gov.rs/акти/донети-закони/донети-закони.45.html>.

Ana JOVIĆ-LAZIĆ, PhD

EUROPEAN UNION ENERGY SECURITY SYSTEM: POSITIONING OF SERBIA

ABSTRACT

Demand in energy is growing in the world and that is why the issue of energy security is becoming even more important for international relations. EU member states are not rich in energy resources, so their energy security depends on, first of all, safe, sustainable and continuous energy supply from abroad. It is connected with diversification of sources from which the EU supplies, security of transit and the integration of the EU energy market. In order to contribute to the European energy security, EU cooperation in this area seeks to expand to the neighboring countries, particularly to the countries of South-Eastern Europe. This fact as well as the commitment of Serbia to join the EU has a great impact on the position of our country in the system of the EU energy security. At the same time, one should have in mind that Serbia is particularly interested in the construction of the "South Stream", which will transport the Russian gas to Europe.

Key words: European Union, energy security, diversification of supply routes, "Southern Corridor", "South Stream", energy community, Serbia.